Over grenzen

BIJ HOLLANDSCHE RADING

Enige tijd geleden hadden we het geluk om bij Hollandsche Rading, precies op de grens van Utrecht en Holland, een handvol stenen werktuigen te vinden, met nog wat afval-materiaal.

Die ''we'' is een groepje amateur-archeologen, die er wekelijks gezamenlijk op uit trekken om ''Landes aufnahme''-onderzoek te doen. Dat is een onderzoek waarbij het terrein nauwkeurig wordt bekeken op de aanwezigheid van (vooral zeer oude) tekenen van menselijke arbeid. Niet altijd hebben we het geluk om overblijfselen te vinden die we ook mee naar huis kunnen nemen. Overigens, na onderzoek, bepaalt de Provinciaal Archeoloog van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek waar deze vondsten naar toe gaan. Ons werk is wetenschappelijke arbeid (door amateurs) en is er niet voor om eigen collecties te verrijken.

Daar, bij Hollandsche Rading, zijn nog veel sporen van menselijke arbeid te zien: De eeuwenoude zand- en grindgroeves, restanten van turfwinning, oude wegen, grafheuvels en . . . grenzen. Want deze hoek is een veel omstreden gebied, waar Utrecht en Holland – en ook nog anderen – veelvuldig over ruzieden.

Daarom vertellen we verder wat over die grenzen. Wat alles diende er als grens of grensscheiding? Sloten en greppels, houtwallen, stenen, bomen en ook nog natuurlijke grenzen zoals een rivier of beek.

Het is jammer dat we in dit klein bestek geen kaart op een redelijke schaal kunnen afdrukken, want dan konden we enige van deze grenzen laten zien. Nu moeten we met woorden volstaan.

Een oud geschrift zegt: ''De zuidelijkste boom van het Gooijerbosch strekte hier eeuwenlang tot aanwijzing der grenzen, bij het versterven of omhouwen werd zijne plaats aangewezen door het aanbrengen van drie groote steenen''.

Hier vinden we een aanduiding van de – nog bekende – ''Hoek van de drie stenen'', een oude grensaanduiding dus. Later werd de Gooijer-gracht hierlangs gegraven als limiet (= grens).

Laten we ook even lezen hoe op 15 oktober 1534 de grens tussen Utrecht en Holland werd vastgesteld. (Wat tussen haakjes staat zijn toevoegingen van ondergetekende).

''Van Leeuwenpaal zuydwaarts lijnrecht op St. Maartenstoorn (= Domtoren) regard nemend, tot aan 't uytterste eynde van de Dorpen van Emenesse (Eemnes buiten en Eemnes binnen), idem van 't voorschreven uyterst eynde van Emenesse tot aan de Ree, ende van daar zuydwaarts tot aan den boekenboom (= beek) staande op de Vuerse (= de Hoge Vuursche, ongeveer ter hoogte van het voormalige hotel) noch zuydwaarts tot Werners Hofstede (= Lage Vuursche) westwaarts aan den uyttersten boom, staande aan de zuydzijde van Goyerbosch; en de van daar voorts tot de Weer (= deel van de Vecht, b.v. Bemuurde Weerd in Utrecht-stad) ende tot in de riviere van de Vecht''.

Het is opmerkelijk dat vooral bomen en wat hogere gebouwen steeds de grenzen bepaalden. Dat geeft meteen een kijk op het landschap, dat veel minder bebost moet zijn geweest dan tegenwoordig. Immers van het ene punt van de grensscheiding, moest men het andere kunnen zien.

Er waren natuurlijk snoodaards die de grenzen – te eigen nutte – trachtten te verleggen. De straf daarop was bepaald

niet gering: (plakaten van 1552, 1571 en 1719):
''Dat niemant, wie hy sy, sig sal verstouten de Palen, of de Stenen, tot kentekenen der voorschreven Limiten (= grenzen) gestelt, te schenden, of ook de gruppels of de wallen te slechten of verduysteren, op poene (= straf) van daar over de eerste reyse (= eerste keer) gegeesselt ende gebrandmerckt, mits gaders voor den tijd van tien jaar geconifeerd (= verbannen), ende voor de twede reyse met de galge te worden gestraft''.
Voorwaar geen kleinigheid, die straffen.

Hieraan is het waarschijnlijk ook te danken dat zoveel van die grenzen of limieten nog steeds te vinden zijn.

Heel duidelijk is zo'n (hout)wal met grup of greppel te vinden ten noorden van de Graaf Florisweg, maar ook verder oostwaarts, tot in de bossen van Het Utrechts Landschap, zijn de grenswallen te vinden. Ook als scheiding tussen twee percelen werden vaak (kleinere) wallen gebruikt. De soms eenzaam staande bomen langs de grens, hadden vaak ook nog betekenis als ''voermansboom''. Door van boom naar boom te trekken vond de karrevoerder/handelsman zijn weg. Wegen met zulke voermansbomen zijn tot ver in Duitsland en Polen terug te vinden.

Natuurlijk letten de amateur-archeologen niet alleen op die grenzen of limieten. Ook veel andere zaken hebben hun aandacht. Zoals het bodemprofiel en de turfwinning; ook bij Hollandsche Rading werd turf gestoken.

Graag had ik meer verteld over het werk van de amateur-archeoloog. Daar is nu geen plaats voor. Maar, als u interesse heeft, waarom gaat u dan niet eens een keertje mee het veld in? U bent hierbij van harte uitgenodigd.

H. Fokkens
Waterweg 189
3731 HH De Bilt